

Լ Ե Զ Ո Ւ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ԱՐԱՐԿԻՐԻ ԳՆԻՇՈՒՄԱՐԱՐՐԱՌԸ
ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Զայնական Ուսումնասիրութիւն:

U.

Տարե և Արտասահման/Ժիւն:

§ 1. Уж-фкз:

1. Գաւառաւարդաբաժնի մէջ եղած զանազանութեան գլխաւոր գործօններէն մին է տաւրը: Շատ անգամ տաւրերու տկարութեան կամ սաստկութեան մէջ կը զոյլանայ երկու կողմ աւելի բարբառներու՝ իրարմէ կամ մայր լեզուէն ունեցած տարբերութիւնը: Նոյն իսկ շատ յաճախ կը պատահի որ երկու, հարիւրաւոր մշտնջենով իրարմէ հեռի բարբառներ՝ ըստ երկուսնոց կամ ըստ ականջալուր արտասանութեան՝ մի եւ նոյնը լինել կը թուին, բայց վարժ ականջներու համար նըրբութիւններ եւ յոյժ շեղանակ նըրբութիւններ կը ներկայացնեն:

Եւրոպայի մէջ, ուր ամենայն ինչ մեքենական գրութեան վերածելն ամենաշեշտաւոր միջոց նկատուած է — եւ գոցէ իրաւամբ — զարբառուներու ձայնական ուսումնասիրութիւնն ալ, անբան մեքենայի միջոցով իր կատարուի պարօր: Այսպէս Ռուսը՝ քահանայի հնարած մեքենան ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ բոլոր արեւմտեան եւրոպայի համալսարաններն ընդունած են եւ ամէն մի միջոցով զանազան փորձեր կը կատարեն սակէն օր:

Մեր բարբառներուն ձայնական ուսում-
նասիրութիւնն ալ կատարեալ ընելու համար
անհրաժեշտ էր Թուսըլլայի մեքենան, թայց քանի
որ դեռ չունինք, միայն երեւելիներն ուսում-
նասիրելով գոհանանք²։ Կուցէ ոմանք պիտի

Ի Զանազան փորձեր եղած էին ձայներն ուսումնասիրելու համար մեքենայ մը հնարելով, շինու եղանակ լրանելով, բայց անոր ամենապարզին էլ ամառիկներ ամառվա յոթինելու ժամքը վերապահուած եր Պարիսի Ռօշէ. Համալսարանին ուսուցիպաներէն՝ Ռուսլը վարդապետին, որուն մէքենան այսօր ամէն Համալսարանի մէկ էականն Եւսարական է գարեւել:

Տ Գեղե 1893—94 թուականներուն երբ Ուղշ. Հա-
մարտանի մէջ Հայերեկի փոքր լիճները գերապա-
տանէր Ռուսացապետ Ռուսուրդի Հնաւ որ Գրքանախի բոլոր
գաւառաբարձաներն ուսուցնապիւր եւ իւր գործիքով
Յարգիւն Բրօքիտթը՝ Տպի. գաւառաորդաններն ուսու-
նապիւրը. Համար, մայիս ամսանախով միտը ցոյց
տար, գնէ իւր Հնապիւր գործիքն եւ երթալ պատիւ
Հայտախ տիւրիւրն ու տեղ գն վայ կատարէ ձայնախ
փոքրէր. բայց գործիքն թանկանի արժէքը եւ ուրիշ
նկատաններ գնալ կասեցուցին այդ խորհուրդէն որ մը
ամսանախով փախար էր:

բսեռ թէ՛ մենք մեր խստապահանջութեամբ կը նմանիմք այն անձին, որ ամէն բանի մէջ մազ կը փնտռէ. գիտնալու է սակայն որ ձայնական ուսումնասիրութեան մէջ խստապահանջութիւնը միակ պայմանն է յաջողութեան ուստի եւ կաւտարելութեան: Իսկ բարբառի մը մնացած մասերը՝ բառագրիտութիւն, քերականութիւն, սեռ, աւելի երկրորդական են երրորդական տեղը մը կը բռնեն եւ կը վերաբերին բառահաւաքներու կամ բանահաւաքներու:

Այս ըսած՝ անցնինք բուն խնդրոյն,
տառերուն:

2. Արաբկիրի բարձրագույն մեջ գոյութիւն ունեցող տառերը կամ գրերը թուով 54 են, որոց 15ը ձայնաւոր են իսկ մնացեալները բացառապէս:

3. Ձայնաւոր կոչուած տառերը հետեւեալ եայներն են՝

$m, m^{\wedge}, \overline{m}, m^{\circ}, j_m, j_m^{\circ}, k, jk, \bar{k}, \underline{k}, j\underline{k}, \bar{k}$,
 ከዚህም ይነሱ ስሜቶች፡

4. Բաղաձայնն են այն տառերը որոնք — ըստ աւանդական բացատրութեան — իրենք իրենցմէ ձայն չունին եւ ձայնաւորի մը կարօտ են բառերու կազմութեան ժամանակ: Բարբառոյ մէջ բաղաձայն գրերն երկու դասակարգի կը վերաբո՞ւնան. **պարզ** քաղցր-յներ եւ **բարդ** քա-

« . Պարզ բաղաձայններն են՝

F, f, T, t, U, u, V, v, W, w, X, x, Y, y, Z, z,
 S, s, J, j, L, l, M, m, N, n, O, o, P, p, Q, q,
 R, r, G.

Բ. Բարդ կամ Ռեպուբլիկական բն՝
 Ղ, Ռ, Լ, Դ, Զ, Ս, Ծ, Ժ, Ծ՝:

§ II. Угрозамъ и вѣдомымъ :

U. 2 m, 1 u m l n p u t p p:

1. Ինչպե՞ս է ձևավորվում:

Ծ. = = a — Վարդասանուհի ստվորական եղանակով: Ասիւնքն բնական ևն արդասանելու համար, լիզուն կախուած կը մնայ բերնին մէջ՝ առանց ահանելու հոգիները ԹԵՐՅՈՒ Լու ապ որ բերնին կտրի կողմը՝ կոկորդին մօտ ձնունդ առած ձայնը հօսի. իսկ ձայնի հոսման ժամանակ ջրծնունքներու փախումն առաջ կը բերէ մեր ջնքը, որ կողմուած է հետեւեալ տարրերէն՝ ա + բ = յնք:

Այս տառը, անխտիր, կրնայ գտնուիլ
բառի սկիզբն ինչպէս եւ մէջտեղն ու վերջը:

6. $\omega' = \delta$ — Այս տառը նման է ω -ին, միայն թե բոլորովին գոց կ'արտասանուի. հա-

փխկ. քի. խնդալ՝ Կ փխ. Կի. խնձոր՝ ք փխ. յի. պատիճան՝ ք փխ. ջի. մանկաղ՝ և փխ. քի:

29. Նոյնպէս թաւ պայթուցիկները (է, ի, ց, լ, ւ, փ) բաց ի իրենց պաշտօնէն, յաճախ նուրբ եւ միջին պայթուցիկներուն տեղն ալ կը բռնեն, օր. ախիկը՝ է փխ. քի. օրիկ՝ ի փխ. քի. փաթած՝ ի փխ. Կի. եւ ք փխ. ցի եւն:

30. Հագագային գրերն ալ իրարու պաշտօնը կը կատարեն. այսինքն մեղմագոյն հագագայիններ՝ խիստերուն դերը կը ստանան եւ փոխադարձաբար. օր. ախիկը՝ ի փխ. լի. ախիքա՝ փ փխ. լի. խաճ շարժ, ուր ք փխ. լի եւն:

31. Ուստի շերկարելու համար, եւ բուրբ այս բուռածները համառօտելով, կարելի է հետեւեալ շրջանակին մէջ ամփոփել բաղաձայններուն կատարած բոլոր դերերը, որոնց գլխաւորներն արդէն յիշեցինք:

Պայթուցիկ	Նուրբ	Է կը համապատասխանէ քի եւ Կի	Դ " " " Կի " Կի
		Ճ " " " յի " յի	Ձ " " " ջի " ջի
		Ը " " " ջի " ջի	Պ " " " փի " փի
		Պ " " " փի " փի	Ս " " " Կի, քի, փի
		Ս " " " Կի, քի, փի	Տ " " " քի, յի, ցի
	Միջին	Ճ " " " ջի, յի, ցի	Ձ " " " ջի, լի, ւի
		Ձ " " " ջի, լի, ւի	Պ " " " փի, քի, փի
		Պ " " " փի, քի, փի	Ս " " " իի, Կի, քի
		Ս " " " իի, Կի, քի	Տ " " " յի, յի, յի
		Տ " " " յի, յի, յի	Ձ " " " լի, ջի, ջի
	Թաւ	Ձ " " " լի, ջի, ջի	Պ " " " փի, քի, փի
		Պ " " " փի, քի, փի	Ս " " " իի, Կի, քի

Մնացած բաղաձայններուն վրայ աւելի ընդարձակ անդեկուծիկներն պիտի արուին առաջիկայ Բ. Գլխին մէջ: Անցնինք ուրեմն թաւ բաղաձայններուն:

2. Թաւ բաղաձայնները:

32. Արաբիկի բարբառին մէջ կան բաղաձայններ, որոնք զանազան պարագաներու մէջ (զօրս պիտի տեսնենք բաղաձայններուն կրած փոփոխութեան մէջ) շարժական թաւանալով, ինքնուրոյն արտասանութիւն մը կը ստանան եւ կը հնչուին իբր թէ երկու անգամ գրուած լինէին:

Մենք այս գրերը իսկ — Բաւալ — անուանեցինք եւ — ինչպէս գործիս Ա. Մասին մէջ տեղուող տեսնուեցաւ — զանոնք պարզ բաղաձայններէն որոշեցինք անոնց տակը կէտ մը պնդելով:

33. Այս բաղաձայնները՝ որոնք նոյնպէս վերը 23, 24, 25 եւ 26 թուերուն մէջ յիշուած արտասանական բաժանման կը վերաբերին հետեւեալներն են՝

Ղ, Թ, Լ, Դ, Ն, Ս, Ծ, Բ:

Մի քանի խօսք միայն, այս զանազան գրերուն վրայ:

34. Ղ = Ղ արտասանուի սովորականին նման. ինչպէս՝ լիւիկ, լիւիկ, լիւիկ եւն, մինչ՝ Ղ = Ղ արտասանուի իբր երկու Ղ, իբր թէ թուրքերէնի ինչպէս ունենար օր. Լիւիկ վազգեւ waz'zel, Լիւիկ վեղճար wèz'zman, Լիւիկ վեղճար եւն:

35. Լ = Լ կը հնչուի հասարակ Լի պէս. մինչ՝

Լ = Լ արտասանուի է իբր իսկ կամ Կի. օր. Լիւիկ վաթ'թար վաթ'թար. Լիւիկ Լիւիկ (յարտուկ անուն = Համեստուհի), Լիւիկ հաթ'թա = Թք. նոյն իսկ, յիշուի եւն:

36. Լ = Լ արտասանուի է բնական լի նման. ինչպէս՝ Լիւիկ, Լիւիկ, Լիւիկ, Լիւիկ եւն, մինչ՝

Լ = Լ հնչելու է ԼԼ նման. մօտաւորապէս — ռուսական արտասանութեամբ — ֆրանսերէն valse բառին մէջ գտնուող լին պէս. օր. Լի արտասանութեան ժամանակ լիզուին ծայրը վերի եւ վարի ատամներուն մէջէն մի քիչ զօրս ելլելու է. ԼԼ = բալի (երկու լներու մէջ մի քիչ կանգ առնելով) ԼԼ ԼԼ կը լինի. ԼԼԼ ԼԼԼ եւն:

37. Դ = Դ արտասանուի հասարակ Դի պէս. օր. Դալի, Դալի, Դալի, Դալի, Դալի եւն, մինչ՝

Դ = Դ արտասանուի կրկնակ Դի նման. ինչպէս՝ ԴԴ ԴԴԴ բայց, ԴԴԴ ԴԴԴ մէն, եւն:

38. Ն = Ն պէտք է արտասանել ինչպէս բնական Ն. օր. Նոյի, Նիւի, Նիւի, Նիւի, Նիւի եւն, մինչ՝

Ն = Ն հնչելու է այնպէս ոնգային իբր թէ երկու Ն լինէր. օր. ՆԼ ան'նա՝ մայր. ան'նա՝ ան'նա՝ ան'նա, Լան'նա՝ կան'նա՝ կան'նա եւն:

39. Տ = Տ հնչելու է ինչպէս հասարակ Տ. օր. Տալի, Տալի, Տալի, Տալի, Տալի եւն, մինչ՝

Տ = Տ արտասանուի է երկու Տի նման. օր. Տալի, Տալի, Տալի, Տալի, Տալի եւն:

